

ԴԱՅԱՍՏԱՆ

ԻՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱՌԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՏԻՏԻՒԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ զԷշ 100
Վեցամսեայ " " 52 1/2
Պոլսէն դուրս գալով Լաւ
գիրքուն փոխալին ծախքը
առնողին վրայ է :
Այս Լաւագիրքը ամէն շաբաթ
օրերը կը հրատարակուի :

Իր շահին համար լուր մը հրաւ
տարակել ուզող պիտի վճարէ
առկին 40 փարայ :
Նորատպ գրող ծանուցումը
ձրի է :
Պոլսէն եկած նամակներուն
փոխալին ծախքը իրկողը պի
տի վճարէ :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Ի Ռ Ի Ր Ե Ր

ՊՕԼԻՍ 14 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Մեղեալ շաբաթ օր Վիենայի փողոցի դպրէն
էտեւ Նիւմեյի դեպուստը իսկոյն բարձրագոյն դու
ռը գնաց ու երկար տեսութիւն ըրաւ արտաքին
գործոց պաշտօնատար Վիենայի փողոցի հետ . կե
րեւայ որ Վաւրովիէն գործին վրայով սխալ ըլլայ,
որովհետեւ այս փողոցի հասարակապետութիւնը
Նիւմեյի տերութեան ներքին մտնալը Վաւրովի
բոլոր տերութիւնները չեն քաշեր :

— Վաւրովիէն Վիենայի փողոցի օր Օսման
եան տերութեան կողմէն Վիենայի դեպուստը կու
ռեցաւ և մօտ օրերս ալ թրքաւոր շտապարով
պիտի մեկնի, երկու շաբաթի իրիկուն Նիւմեյի դե
պուստը փառաւոր շտապարով մը հրաւիրեց . ուր
հրաւիրեալ էին նաև իսկոյն յիշեալ արժանա
պատիւ Շեքիւ Էֆենտիսի հետեւեալ անձինքը :

Վաւրովիէն գործոց պաշտօնատար պատուարժան
Վիենայի փողոցի :

Վաւրովիէն ատենի թարգման մեծարգոյ
Փուստ Էֆենտիսի :

Նա չորս դաշնակից տերութեանց Վաւրովիէն
— Վաւրովիէն կուսակալ Սիւլէյման փաշայի քա
նի մը մարդով ճանապարհորդութիւն մը ընելի ի
քէն մարդով մեկուն հրապարակ որ կապարեայ գըն
տակով լեզու էր, յանկարծակի բանելով կապար
եայ գնաւոր փաշային կը հանգիստի, որով կը մեռնի :
Այս գիտնական երբ որ բարձրագոյն դուռը ծա
նուցին՝ հարկ եղաւ Վաւրովիէն կուսակալութիւն
նը մէկ ուրիշ յարմար մարդու մը յանձնել :

Վաւրովիէն առաջ Տիարպէրի կուսակալ իզգէթ փա
շայն թէպէտ իրեն յանձնուած երկիրները մեծազոր
Խնքնակալին կամայոր համեմատ ամէն կերպով այն
տեղացւոյ հանգստութեանը հոգ տանելով շատ ա
ղէկ կը կառավարէր, բայց տեղացւոյ օգը իրեն յար
մար եկած չըլլալով երկար տուն հիւանդութիւն
քաշած ըլլալուն ալ պատճառը այս ըլլալը մեծա
զոր Խնքնակալը իմացեր և հրաման ըրեր էր որ նոյն
Իզգէթ փաշային Սիւլէյման կուսակալութիւնը տը
վի, որուն նախկին կուսակալ Վաւրովիէն փաշային Սու
տուլի կուսակալութիւնը յանձնուած էր, մեռնող
Վաւրովիէն փաշային տեղը : Նա Տիարպէրի կուսա
կալութիւնն ալ ասկէց առաջ Վաւրովիէն կուսա
կալ եղող Սալիմ փաշային տրուած էր :

Սիւլէյման փաշային մահուան պատճառաւ այս
կարգադրութիւնն փոխուեցաւ . իզգէթ փաշային Վա
րովիէն կուսակալ անուանեցաւ . և Վաւրովիէն փա
շայն որ առաջնորդ ալ Սիւլէյման կուսակալութիւն
ըրած էր, և այս օրերս առանց պաշտօնի կոստան
գընուած իր կենար, վերստին Սիւլէյման կուսա
կալ անուանեցաւ :

— Հանգուցեալ Շեքիւ Էֆենտիսի ժառանգ չու
նեակալուն՝ Պոլսոյ տանը կէսը իւր կանանցը կ'իյնար
և կէսն ալ տերութեան գանձին . այս ետքի մասը
վեհափառ Վաւրովիէն արժանապատիւ Վիենայի փողոցի
շնորհեց, իւր արտաքին գործոց պաշտօնին մէջ
մեծ խոհեմութեամբ ու իմաստութեամբ վարուե
լով զինքը գոհ ընելուն :

— Վաւրովիէն Վաւրովիէն Բարձրագոյն խորհու
րդի փաշային ալ Վաւրովիէն փաշային փաշային
հանուր Վաւրովիէն փաշային փաշային փաշային
շնորհակալութեամբ ետ առաւ Վաւրովիէն փաշային
յին յանձնեց և Վաւրովիէն փաշային ալ Վաւրովիէն
ցած պաշտօնէն առաջ ինչ պաշտօնի տէր էր նէ այն
պաշտօնը յանձնեց անոր վերստին մեծ փառք,
որովհետեւ անոր հիմակուան երեւելի պաշտօնը ա
սանկ մէկ իմաստուն խոհեմ և քաջ կենցաղագէտ
նախարարի մը տեսչութեան կարօտ է :

— Վաւրովիէն կուսակալ Վաւրովիէն փաշային Սեփա
տէրութեան հրամանաւ իրեն պաշտօնէն զրկուե
լով իրեն վայելուչ արքունիքի բաւական ամսական
առնել և Պոլսոյ նստիլ և Սեփա տէրութեան արքային պատ
ուական կենացը աղօթող ըլլալ հրաման տրուեցաւ :

և Վաւրովիէն կուսակալութիւնը ասկէց առաջ Պոլսոյ
յին կուսակալ Օսման Նաւրի փաշային յանձնուե
ցաւ :

— Վաւրովիէն կուսակալութեան դպրոցին
տեսուչ Վաւրովիէն փաշային փաշային փաշային
մեռնելով, այս դպրոցին տեսչութիւնը Վաւրովիէն
Վաւրովիէն փաշային փաշային յանձնուեցաւ . ուստի
այս ուսումնարանին դաստիարակութեամբ Վաւրովիէն
հիմա մանաւանդ որ արգոյ գիտնական Վաւրովիէն
փաշային ալ այն տեղի Տիարպէրի անուանեցաւ :

— Վաւրովիէն փաշային յիշեալ դպրոցի աշակերտ
ներէն է, բայց իւր ուսումնընելը արժանաւորա
պէս կատարելաւ համար երկար տուն Վաւրովիէն
ու Վաւրովիէն մայրաքաղաքները կեցաւ, և այս
երկու տեղին լեզուները իր մայրական լեզուն պէս
կը խօսի :

— Նիւմեյի ըստած տեղը գիտութեանց հա
մալարան շինուելու պատճառաւ փաշային շատ
հին երեւելի շինուածքներ երեւան կ'ըլլան կոր, և
այս օրերս ալ պիտի ըլլաւ քարերէ ահագին սիւներու
կոորուանքներ, աւաղաններ, տեսակ տեսակ զէն
քեր քանդակներ որոնք արքայական հրամանաւ փո
ղերանոցի թանգարանը պիտի պահուին :

— Վաւրովիէն Վաւրովիէն մէջ շատ կոտորած ընելէն
ետեւ կարեցաւ, հիմա ալ տասնութ տարեկան Վաւրովիէն
բնակացը վրայ կը տիրէ : Վաւրովիէն փաշային մէջ եր
կու հազար հոգիէն եւեւ մարդ մեռան որոնց մէ
ջ երեւելիներն են Վաւրովիէն հիւսիսային Պ. Օ.
կիւսակալ Վաւրովիէն փաշային և Վաւրովիէն հարուստ
վաճառական մը :

— Վաւրովիէն եկած լուրերուն նոյնիման Վաւրովիէն
հին ալ 18 հազար հոգի իրեն զոհ ընելէն ետեւ
գընալին կորեր է :

— Վաւրովիէն տերութիւնը ասկէց առաջ կար
գադրած էր որ ամէն երկրէ մէկ մէկ երկրիւր տղայ
կոստանդնուպոլիս խրիւրին, բժշկական արքունի
դպրատունը աշակերտութիւն ընեն . և բժշկական
տեղեկութիւններ և մամուլարար պէս ծաղիկ ալ ը
նելը սորվելէն ետքը իրենց երկրիւր երթան և իրենց
հայրենեացը օգուտ ընեն, և այս կողմէն իրենց ար
քունա ճարտարաւ քաւակալութիւն ունենան :

— Վաւրովիէն օգտակարութեանը վրայ նորէն խօսք
բացվելով թէ զինուորական և թէ կառավարութե
ան խորհրդարանները, որոնցցաւ որ ասոր ի գործ դըր
վելը ամենահարկաւոր բան մըն է . պէտք է ամէն
գաւառներէ և երկիրներէ երկրիւր տղայ բերել
տալ . և ասոր վրայ մէկ ցուցակ մըն ալ ընելուցաւ
թէ որ տեղերէն տղայք պիտի ուղղին . և այս հրա
մանա ամէն երկրի կուսակալներուն իմաց տրուեցաւ,
որ մօտ տեղեր գտնուողները առանց ժամանակ ան
ցընելու հիմակալց տղայք խրիւրին . և հետեւ տե
ղիները գարնան ատենը խրիւրին . որովհետեւ ա
ռաջինիս ձմեռ ըլլալով հետեւ երկրի ճամբորդութե
ան ընող մատաղա տղայքը ի հարկէ ներգրութիւն
կը քաշեն : Վաւրովիէն տղայքս ուղիւ մտայի տը
ղայք ըլլալու են . և եղածին չափ կարգաւ դրեւոր
ված ըլլալու են . և տարիներն ալ 13 տարիէն պա
կաւ և 18 տարիէն ելել ըլլալու չէ : Նա այս բժշկա
կան դպրոցին աշակերտութեան խրիւրելու տղայ
համար այս ապահովութիւնն կը արուի տերութե
ան կողմէն, որ ասանց զինուոր գրվելու մարդ պիտի
չառնուի . այլ բժշկական դպրոցները մէջ ուսմանը
նին կատարելագործելէն ետքը իրենց երկրիւր պի
տի խրիւրին, ինչպէս որ վերը ըստեցաւ : Վաւրովիէն
գադրութիւնն պէտք եղած տեղերը մեծազոր Խնք
նակալին հրամանաւ խրիւրվելէն զատ տերութեան
թաւաճիկ վաճառ լրագրին մէջն ալ տարվեցաւ . որ ամե
նուն ծանօթ ըլլայ :

— Վաւրովիէն Խնքնակալին Իւսթիւտացւոյ ըրած
գընալութեան և մարդասիրութեան գործը անցած
շաբթուան հրատարակուած Հայաստան լրագրոյ մէջ
պատմեցինք, որ ձմեռ ատեն ծովուն սաստիկութե
նէն իւսթիւտացիք անհանգիստ չըլլալու կամ բո
լորովին իրենց գործէն չի մնալու կամ իրենց կեանքը
վտանգի մէջ չի ձգելու համար արքունական շոգե
նաւներէն շոգենաւ մը յատկացուց որ ասոնք կոս
տանդնուպոլիս տանի բերէ :

— Վաւրովիէն Վաւրովիէն Իւսթիւտացւոյ ըրած
գընալութեան և մարդասիրութեան գործը անցած
շաբթուան հրատարակուած Հայաստան լրագրոյ մէջ
պատմեցինք, որ ձմեռ ատեն ծովուն սաստիկութե
նէն իւսթիւտացիք անհանգիստ չըլլալու կամ բո
լորովին իրենց գործէն չի մնալու կամ իրենց կեանքը
վտանգի մէջ չի ձգելու համար արքունական շոգե
նաւներէն շոգենաւ մը յատկացուց որ ասոնք կոս
տանդնուպոլիս տանի բերէ :

— Վաւրովիէն Վաւրովիէն Իւսթիւտացւոյ ըրած
գընալութեան և մարդասիրութեան գործը անցած
շաբթուան հրատարակուած Հայաստան լրագրոյ մէջ
պատմեցինք, որ ձմեռ ատեն ծովուն սաստիկութե
նէն իւսթիւտացիք անհանգիստ չըլլալու կամ բո
լորովին իրենց գործէն չի մնալու կամ իրենց կեանքը
վտանգի մէջ չի ձգելու համար արքունական շոգե
նաւներէն շոգենաւ մը յատկացուց որ ասոնք կոս
տանդնուպոլիս տանի բերէ :

— Վաւրովիէն Վաւրովիէն Իւսթիւտացւոյ ըրած
գընալութեան և մարդասիրութեան գործը անցած
շաբթուան հրատարակուած Հայաստան լրագրոյ մէջ
պատմեցինք, որ ձմեռ ատեն ծովուն սաստիկութե
նէն իւսթիւտացիք անհանգիստ չըլլալու կամ բո
լորովին իրենց գործէն չի մնալու կամ իրենց կեանքը
վտանգի մէջ չի ձգելու համար արքունական շոգե
նաւներէն շոգենաւ մը յատկացուց որ ասոնք կոս
տանդնուպոլիս տանի բերէ :

որովհետեւ անոնց ալ բնակարաններէն թէպէտ ցա
մաքով կոստանդնուպոլիս կրնայ երթել, բայց շատ
հետեւ ըլլալուն համար կամ աւելի ծախքի կամ ա
ւելի ներքին թաւաճաւ կըլլայ . բարեգուծ Խնք
նակալը այն կողմի մարդիկն ալ կոստանդնուպոլիս
տանիլ բերելու համար շոգենաւ մը խրիւրելու բարձ
րագոյնով Վաւրովիէն փաշային հրաման ընելով
հրամանը ի գործ դրուեցաւ :

— Վաւրովիէն կուսակալութեան կցորդ սահմանա
դրուի տեղերը ասկէց առաջ քանի մը ապստամբ և
խռովարար մարդիկ երեւան ելած էին ալնէ՝ Պոս
նայի կուսակալ Սալիմ Վաւրովի փաշայն անոնց միա
բանութիւնը ցրուելով զսպեր և այն կողմերը
հանգստեցուցեր էր : Վիենայի տեղը Վիենայի Սու
համեմատ պէկ ըստած անգգամ մարդն ալ որ ուրիշ
խռովութիւններ հանելու իրեն քանի մը օգնա
կաններ ալ գտած էր և այն կողմերուն խաղաղութե
անցը վրայ վրայ էր, նոյն արթուն կուսակալը բոլ
ունց և կապեց : Վաւրովի բաներու համար արժա
նապէս մեծազոր Խնքնակալին կողմէն մանաւոր մէկ
շնորհ մը ասոր կը վայելէ . ուստի վրան արքայական
խոսքայ նշանով զարդարված մէկ մեծագին տուփ մը
յիշեալ Սալիմ Վաւրովի փաշային ընծայ խրիւրվեցաւ
զինուորական մեծ պաշտօնատարի մը ձեռքով :

— Վաւրովիէն խաներուն մէջ և առանձին մարդոց
բնակած սենեակներուն մէջ վառարանով կրակ կը
գնեն սենեակը տաքցնելու կամ կերակուր եփելու
համար, և այն սենեակը բնակող մարդուն մէկ գոր
ծը պատահելով՝ կրակը չի ծածկած դուրս կ'ելլէ .
կրակէն կայծ մը կը ցախիկ . և անկէց մեծ հրդեհ
կը պատճառի : Կոստանդնուպոլսոյ մէջ ասանկ անգ
գուշութիւններէ պատահած կրակ շատ տեսնուած
է . ինչպէս որ անցածները Վիենայի խանի ըստած տե
ղը, և Տաւրուս քաղաքի քովերը Վաւրովի փաշային
խանի ըստած տեղը պատահած էր : Վաւրովի հրա
դեհըս ալ կանուխ իմացուելով՝ քովերը գտնուած
չէնքերուն փնտս մը չի հասցուցած մարդիկ . և ու
րիշ ատեն ալ ասանկ անգգուշութիւնն առաջ առնելու համար
Կոստանդնուպոլսոյ քաղաքական կառավարութեան
(գաղութիւն) կողմէն ամէն խաներու օգապաշտօն
պատուէր խրիւրուեցաւ խանիկը փախստիկն ձեռքը,
որ կրակէ պէտք եղած գգուշութիւնը չընող և կրա
կը չի ծածկող ձգող դուրս ելող մարդը բոլորովին
այն սենեակէն և այն խանի դուրս հանվի . և թէ
որ օգապաշտօնի ալ այս բանին անհոգութեամբ վար
վին, կամ ուր և ինչ մարդ ըլլալը չգիտցուած մար
դոց սուանց երաշխաւորի սենեակ տալու ըլլան նէ
օգապաշտօնի հանուին և արժանի գտնուած պա
տիճիկն կրեն :

— Հայաստանէն տուած լուրերնիս կ'իմացնեն, որ
Կապուկի ծովուն ծովեզերքը Սուլայի քաղաքի գըր
նովոյ զօրաց մէջ քաղաք հիւանդութիւնը մտնի և
բաւական ջարդ կ'ընէ եղեր : Վիենայ անցեր է Կա
պուկի ծովուն հիւսիսային արեւմտեան կողմը, Սալ
կան և Վաւրովի տեղերը, որոնց բնակիչները գրե
թէ ամէնքն սը թաթար են : Պարսից սահմանագը
րուիւր պահող Սաղաթիններէն ալ շատ մարդ այս հի
ւանդութեամբ մեռեր է : Երկու ամիս մը կայ կ'ըս
նոյն գիրը, (այսինքն՝ օգոստոս ամէնէն ի վեր),
Պարսկաստանի Կիւան գաւառին Վաւրովի քաղաքը
և ուրիշ քաղաքները զօրացած է : Վաւրովի քաղաք
Կապուկի ծովուն արեւմտեան ծովեզերքները՝ Պաք
ուէն մինչեւ Վաւրովի, առողջութեան կողմանէ
գէշ վիճակի մէջ են : Վաւրովի առաջ մէկ փորձա
րութիւն մը կը պատահի սովորաբար և անով տկա
րացած մարդիկը քաղաքի բնակիչներն են շատ գը
ռաւ կ'աղաղան : Պարսկաստանի Վաւրովի և Վաւ
րապատ և Վաւրովի և Սաղաթին քաղաքները տա
կալին այս հիւանդութիւնն կայ : Վաւրովի շատ
կոտորած՝ Սաղաթին մէջ ըրած է : 80.000 Բնակիչ
ներուն 20.000 ը քաղաքի մեռեր են : Վաւրովի
սեպտեմբերի վերջերը՝ օտար ազգաց դեպուստները
և հիւսիսայինները չեն համարձակած քաղաքը ինչ
նալու : Երկուրդ լրագրը վրայ Շեքիւ ըստած տե
ղը կը բնակին : Թիֆլիսը մէջ ալ այս հիւանդութե
ան պատահեցաւ . և քաղաքին բնակիչներէն
որուն որ կարողութիւնը կը հասնէր նէ տուներ տե
ղը ձգեց փախաւ :

— ԻԶՄԻՐ, 6 'Ինտերմեր: Այս ամսուն մեկին կիրակի առաւելան ժամը 3 1/4 անցած երկրաշարժու թեան ցնցում մը իմացանք:

ՀԱԼԷԳ, 23 նոյեմբեր: Վոյեւոդ Նիւստրու ինքն հաս բոլորական վերջացաւ, առոր երեսէն առգին ան գին փախչողները սկըսեցին դառնալ:

— Երեւանի 9 ին առաւելան գէմ երկրաշարժութեան բաւական զօրեղ ցնցում մը զգացինք, շատ շինուածքներ սակտեցան, երկու քարուկիք շինուած տուններ ալ բոլորովին կործանեցան:

— Երեւանի երես շատանց 'ի վեր տեսած չու նիւք, թէ որ ասանկ երթայ տեղւոյս բերքէն յոյս չի կայ այս տարի:

— Տեղւոյս կառավարիչ Վոյեւոդ Վահագն փաշան Վրէժսանդրիա պիտի երթայ այս օրերս որ այս նաւահանգիստէն մինչեւ Հալէպ շինուելիք ճամբաներ աչքէ անցունեն. առ ճամբան ան կերպը պիտի շինուի որ աղբի բանի Հալէպի Վրէժսանդրիայի հետ ունեցած տեւաբուծութեանը դիւրութիւն ընդուն համար:

— Սեբեհի ուխտաւորներուն դալու օրերը մօտեցան, բայց ցաւ է մեղի որ տակաւին պատրաստութիւն չի կայ անոնց բաւականին Վանասիտէն ան գին ընել տալու: Այս ասանկ ըլլայ նե անցեալ տարու անս պէս Վարդապետ մեծ վտանգի մէջ պիտի ձգ գեն յիշեալ ուխտաւորները ժանտախտի կողմանէ:

ՊԵԼԵՂԱՍ, 20 նոյեմբեր: Բրժանսպետիւ Սիւնի Սարգիսովիչ դուքսը Վրէժսայի երեսէն սեղանաւոր մեծարդոյ Պ. Սիւնիայի աղբիքներ նշանուէր է, նշանաւոր հինգ միլիոն ֆիորին օժիտ պիտի բերէ երկանը:

ԱՐՏԱՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՂԱԴԱՆ: Բնական աստիճանի մէջ գլխած մարդիկ կը գտնուին. և կարօտներուն օգնութեան հասնելու կերպը կը գտնեն: Փարիզու պահապան զօրաց 48 երորդ խումբին ղեկավարները մէլերին ընկերութիւն մը ըրին. որով ղեկավարներուն ամէն մէկուն օրական տրուած հասցէն երկուցածը ծախու պիտի առնեն. և նոյեմբերի մէկէն սկըսելով մինչեւ ձմեռվան վերջը՝ Փարիզու ութերորդ շրջանակը (առօնտիման) բնակող աղքատներուն ձրի պիտի բաժնեն:

— Դռանապի թագաւորին 1822 օգոստոս 8 հաւան մէկ հրամանաւորին համեմատ՝ երկրագործութեան և վաճառականութեան վերակացու նախարարը հրաման հանեց՝ որ արեւելեան կողմէն և Օսմանեան տէրութեան երկրէն եկող նաւերը թէ պատեւաբար ըլլան և թէ վաճառականի նաւ, թէ որ մարտի ըլլան և վերջական բաւականին թուղթ ունին նե՝ բաւականին միայն երեք օր ըլլայ: Բայց այս հրամանս չի իրագործուի և Վարդապետի կողմէն եկող նաւերուն համար չէ: Հարկաւոր սրբան մըն ալ այս է որ, այն նաւերը ճամբայ ելած օրէն բաւականին երեք օրն ալ հետ համբերով, գինէ 12 օր ճամբայ ըրած պիտի ըլլան. և այս 12 օրվան միջոցին նաւուն մէջ բնաւ հիւանդութեան դիպուած մը եղած պիտի չըլլայ:

Այս հրամանս եղած է՝ Տաճկաստանի առաջնութեան վիճակին հիմնական ատենն շատ սղեկ ըլլալուն նայելով. և շատ ալ հարկաւոր մէկ կանոն մըն էր Դռանապետներուն. որովհետեւ այն կողմերը ցորենը քիչ է, և սեւ ծովէն և Վրասի ծովէն ցորենով լեցուն գացած նաւերուն հարկ կը ըլլայ, թէ որ ասանկ հրաման մը չըլլայ նե, օրերով բաւականին պահէ. և Վարդապետի առաջ նաւերը իրարու վրայ կը դիպին:

Բայց յորենին շատութիւնն ալ ասանկ կը հասկըցնեն Դռանապետ օրադիրները, որ հոկտեմբեր 23 էն մինչեւ նոյեմբեր 13. որ ամէնը 17 օր կ'ընէ, Վարդապետ գացած ցորենը երեք է 1.019.400 հէք. գօլդը (2.025.000. քիլէի մօտ):

— Դռանապի Վահագն թագաւորը նոյեմբեր 22 ին առանձին հրամանագիր մը հանեց. որով հրաման կ'ընէ որ տէրութեան պատերազմական նաւերը ելինան, և ամբողջ թիւերին ըլլայ 328: Այս նաւերուն 226 հատը պիտի ըլլան առաքատուոր, և 102 հատը շոգենաւ: Եւ ասանկ պէտք եղած ծախքը պիտի ըլլայ այն 93.000.000 ֆլանքին, որ 1846 յուլիսի 3 ին հրամանագրով օրոշվեցաւ նաւերուն և նաւարաններուն ծախքին համար, որ կ'ընէ 395.250.000 ֆլանք. կամ 790.500 քէսէ ստակ:

— Պ. Ղէմա Ռօշիւր անուանի հրեայն, որ հաւաստակութեան մէջ մէկ խեղճութիւն մը պատահի նե՝ միշտ ստակով օգնութեան հասնողներուն առաջինը կ'ըլլայ, Դռանապի Վահագն թագաւորը շրջակայ երկրները կ'օգնէին միայն քաղաքներուն օգնութիւն

ըլլալու համար 20.000 ֆլանք (85.000 լուռուշ) սղորմութիւն տալը Դռանապետի կողմէնները կը ծանուցանեն. ուրիշ մարդոց տուածներն ալ կը գըրեն. բայց տակաւին մէկ մասնաւոր մարդու մը այսքան ստակ տուած ըլլալը գըրած չէն: Ասանկ մարդիկ ողորմութիւն ըրած և օգնութեան հասած ժամանակին այն չեն նայիր որ կարօտեալը ինչ աղքէ և ինչ կրօնի կը հետեւի. այնքանը իրենց բաւական է՝ որ կարօտեալն ալ իրենց սէս մարդ է:

ՍՊԱՆԻԱ: Պարզեւնա քաղաքը տալիս ֆոնէրօ անուն օրադիրը՝ հոկտեմբեր 20 ին կը պատմէ, որ Պերկա գաւառը բնակող Ղուան Վարդապետի առաւել մարդը, որ Ռիպոլ ալ կ'ըսուի, և ասանկ մը քօլէլը լուսած ղեկավարական պաշտօնը ունէր, փորձ մը փորձեց, իսկ մը մարդիկ ոտք հանեց. որպէս զի Վարդապետի թագաւորին աթոռէն վար առնեն, և տեղը Տօն Վարդապետ նստեցնեն: Բայց այս ապրտամբութիւնն, որ հիմնական պարագայներուն նայելով կրնար գէշնալ, և Վարդապետի ուրիշ տէրութիւններէն ալ գտնէ ձեռնայ տակէ օգնութիւն կըրնար գտնել, շուտով նաւաճեցաւ. մէկ պատերազմ մի մը մէջ Վարդապետի և ուրիշ զօրապետ մըն ալ մեռաւ, որ Տօն Վարդապետի զօրապետներէն է:

Այս դիպուածոյս վրայօր՝ Վարդապետ գաւառին ընդհանուր սպարապետը որ Պարզեւնա կը նստի, հետեւեալ յայտարարութիւնն հրատարակեց նոյն հոկտեմբեր 20 երորդ օրը: «Վանի մը օր կայ, ըստեւ է որ՝ Վարդապետի գնդապետը որ վերջին պատերազմներուն ասանկը այնքան սնգթութիւններ ըրաւ, Պերկայի մօտերը անտառներուն մէջ կը պարտի. գըրալ մարդ ժողովուրդ կ'աշխատի, և կարելի է որ Տօն Վարդապետ կուսակցի զօրապետներուն ճամբան նայի, որ իրենց տեղէն երէ էին: Եւ այս 17 ին Պ. Ռիպոլը զօրապետը որ Վարդապետի փայլուն ետեւէն ինկած էր, շուտով (կըր) գտաւ, և այն շուրջէն երթալով կէս օրէն երեք ժամ ետքը ղեկին ալ գտաւ Պերկայի երկիրը Վահագնի մօտ Վարդապետի անտառին մէջ: Վարդապետի ձեռքը մէկ ահագին զէնք մը ունենալով որ քօլէլ կ'ըսուի, և հետեւ ալ մէկ ուրիշ զօրապետ մը, որ ասորձա նալ (տապանձա) ունէր, մեր զօրացը վրայ կրակ ընել ուզեցին. բայց քիչ մը առաջ անձրեւ եկած ըլլալով զէնքերը թրջած էին, կրակ չառին: Թագաւորական զօրքը ամէնքը մէկէն ասանկ վրայ յարձակեցան. և այն յարձակման մէջ ասանկ երկուքն ալ զարնըվեցան մեռան: Վարդապետի հետինը ու ըլլալը ձանձուղ չեղաւ, մարմինը ձեռքերնիւ է. հրապարակը պիտի գտնէ որ ամէն մարդ տեսնէ, 'ի հարկէ կը ձանձուղի: Եւ հետեւ սպարապետը այս բանը հասարակաց ծանուցանել ուզեց որ ամէնքն ալ գիտնան. խաղաղութիւն սիրող մարդիկ ուրիշաւան, և Պ. Ռիպոլը զօրապետին ալ աշխարհութիւնն ու հաւատարմութիւնը ամենուն յայտնի ըլլայ:

ԲՕՐԹՈՒԿԱՆ: Հայաստան լրագրոյս 22 թուովը ծանուցինք Բորթուկալի մէջ ծագած քաղաքական խռովութիւնը. և պատմութիւնը քիչ մը երկար ըլլալուն համար մնացորդը յաջորդ թուով հրատարակել խառնողոյնք տընէ՝ քիչ մը սորոսել պէտք եղաւ մինչեւ բանին ելքը կատարեալ հասկըցուի. և հիմա նոյն պատմութեան շարունակութիւնը կ'ընենք:

Բորթուկալի հիւսիսային գաւառներուն տողաւ տամբիլ և ոտք ելլալը գործի տէրութիւնները իմանալով աչքերնին վրան անկեցին. չըլլայ որ Վարդապետ այս խռովութիւնն մէկ առիթ մը բըռնելով այս կողմէն բան մը ընէ. որովհետեւ շատ դժուար բան մը չէր անոր այս խռովութեան մէջ մտնել, և հին ատենէ 'ի վեր մտքին մէջ գրածը կատարել. և թէ որ հնար է նե՝ Բորթուկալի թագաւորութիւնը բուրովին վերցնել, կամ գտնէ շատ պղտկեցնել: Ինչ կիկիկ տէրութիւնը այս բանին վրայ ելելը անոր համար կատարած ունէր, որ Դռանապետ թագաւորին տղան Վարդապետի թագաւորութիւնը քորը առաւ. որով Վարդապետի թագաւորութիւնն ու Դռանապետի թագաւորութիւնն ամենուն մօտեցան. և կրնայ Դռանապետ ասանկ բանի մը մէջ գտնէ ձեռնայ տակէ Վարդապետի օգնութիւն ընել: Այս բանն հաւանական չէր ալ նե՝ երկու հոգի իրարու վրայ մէկ մը ծուռ աչքով նայելու սկըսին նե՝ միշտ իրարու համար ասանկ չըլլալու կատարածներ կ'ընեն: Եւ այս կատարածիս պտուղը այն է որ, ամէն կողմէն ալ գգուշութիւն կ'ըլլայ. և ուրովհետեւ թշնամին խռովութեան ատեն կրնայ իրեն օգուտ քաղել, կատարած ընողը կ'աշխատի որ իր ռովութիւնը վերնայ, խաղաղութիւն ըլլայ. որպէս զի թշնամին բան չի կրնայ ընել: Ինչ կիկիկ ալ այս գիտմամբ՝ Բորթուկալի քաղաքական շինութիւնը իր ռովութիւնը շուտով վերջացնելու և հանդարտեցնելու ճամբան բըռնեց:

Եւ իրաւ Վարդապետը՝ որ իր հրամանին տակը եղած

նաւախուժութիւն Բորթուկալի և Վարդապետի առաջնորդը Վիկտորիա վրայ կը պարտուէր, իր տէրութեան հրամանաւոր Վաթօ գետէն ներս Բորթուկալի երկրներուն մէջ մտաւ իր ամէն նաւերով: Բորթուկալի վիճակը օրէ օր գէշնալու վրայ ըլլալով՝ ասանկ մէկ զօրաւոր նաւատորմի մը զօրաւոր տէրութեան մը կողմէն գալ և հոն գտնուիլը հարկաւոր էր: Այն մէն պարագայներէն յայտնի կ'երեւէր, որ մեծ և ահագին քաղաքական կուլ մը սկըսելու մօտ էր: Օրօրթօ քաղաքը յայտնապէս Բորթուկալի թագաւորէն գէմ ապստամբութեան դրօշակը բացեր էր. Բօրթուկալ, Պրակա, Պէթա, Դաւո, Լիւրիա, և ուրիշ շատ քաղաքներ ամէն գաւառներուն մէջ առոր օրինակին հետեւէր էին, գրեթէ ամէն տեղ. և իր կողմնային մօտ գեղերը և գիւղաքաղաքները անգամ գեղացիք ոտք ելած՝ ապստամբած, տօն Վիկտորիա թագաւոր կ'ուզէին. հասարակութեան օրին մէջի այս բանին վրայօր եղած եռանդը չի պարզեցնելու համար խաղ մըն ալ շինէր էին, ամէն տեղ այն խաղը կը կանչէին: Օրօրթօ քաղաքին մէջ ապստամբած հասարակութիւնը իրենց կրօնակ ունէին Տասանդաս կոմսը և անոր հրամանին տակը եղած զօրքը:

Տասանդաս կոմսը կառավարութեան խորհրդը գտնուէր ժողովը էր ինքնագլուխ, և ինքը անոնց նախագահ եղեր էր. և տէրութեան խնամակալ եմ կ'ըսէր. որովհետեւ հրատարակած էր որ թագաւորին թէպէտ աղէկ է, և օրինաւոր իշխանն է, բայց քովի մարդ ինկերը գէշ են. թագաւորին կը խաբեն, և ուղածին անոր ձեռքը ընել կուտան. հասարակութեան պարտականութիւնն է կ'ըսէր, թագաւորին այն խաղախ խորհրդականներուն ձեռքէն տալու, որ թագաւորին ալ ժամանակ և դիւրութիւն ունենայ անենեղ և անխորդախ և հայրենատէր մարդոց խորհրդին տակնը գնելու, և իր պաշտօնը ըստ արժանեայն կատարելու: Ապստամբութեան սովորական բերանն է ատիկայ. օրինաւոր թագաւորին գէմ ապստամբութեան գէշութիւնը իրենց ալ ինկըր կը կորէ. իրենց ըրածին մէկ իրաւունքի կերպարանը մը տալու համար՝ թագաւորին պաշտպան և անկող խաղաղներուն թշնամի կը ձեւանան. ետքը երբ որ զօրանան նե՝ դիւրին կ'ըլլայ ըսելը որ այս թագաւորը մեղ պիտի չի կրնայ կառավարել, առոր տեղը մէկ ուրիշը գտնէք:

Ասանկ ըսաւ ինք Վարդապետ՝ Բօրթուկալ քաղաքին մէջ: Բօրթուկալ Բորթուկալի թագաւորին մօտիկ աղգականն ալ է. բայց այսու ամենայնիւ ապստամբած է. և մասնաւոր յայտարարութիւն մը հանելով հասարակութիւնը կը հրաւիրէ գէնք առնելու. և այս յայտարարութեան մէջ կ'ըսէ որ՝ Բորթուկալի թագաւորին վերջը՝ Դռանապետի վերջ տասաններորդ թագաւորին թագաւորին պէս պիտի ըլլայ: Յայտնի է որ՝ անցեալ դարուն վերջը Դռանապետները ոտք ելան. այն սակալ խռովութիւնը հանեցին. և թագաւորին գըրալ կորեցին: Ինք Վարդապետին խորին հետապնդեցան աղգականի պահապան զօրքերուն շտաբ. և համալրարաններուն մէջ կարգաւ և ուսմանը տրուող աշակերտներն ալ: Եւ այն ամէնն ալ խումբ խումբ բաժնուեցան, զէնք առին. իրենց գնդապետներ ալ գրին. և ասանկով ապստամբ են քաղաքական պատերազմ հանելու:

Եւ իրաւ թագաւորը գտնուած ղեկավարներն ալ Վարդապետ քօլէլը գըրալ ունենալով, կառավարութեանը գէմ ապստամբութեան Վանասպետ Վիկտոր քաղաքին, և Վիկտորէն օգուտը գտնուած շատ քաղաքներուն մարդիկը ոտք ելան:

Իրաւ թագաւորը մայրաքաղաքին մէջ պէտք եղած պատրաստութիւնները ըրին. քաղաքը վտանգէն ազատ պահելու համար: Կառավարութիւնը պահապան զօրքերը շտապեցնելու շտա աշխատեցնէ ետքը հալիւ 2000 զօրք կըրցաւ ժողովը: Առտի հարկ եղաւ մայրաքաղաքը պահպանելու համար Վիկտոր և Վիկտոր գէթօ գաւառները կեցող զօրքը կանչել. անոնցմէ ալ միայն մէկ գաւառ մը հետեւեալ զօրք գտնուեցաւ այս հրամանին հնազանդող:

Այս միջոցի թագաւորին ալ Պէթմ պալատը ձգեց, և պատուիրելով որ դրսի երկիրներէն իր պետ գալու ճամբաները աղէկ պաշտպանեն, քաղաքը մեղաւ Վիկտորիա տալու ըստ պաշտպանի, քաղաքը ծովու կողմանէ պաշտպանու համար: Գէն այն էր որ՝ կառավարութիւնը որքան պատերազմական նաւ ունէր նե, գրեթէ ամէնքն ալ ապստամբութեան ձեռքն անցան և Օրօրթի նաւահանգիստին մէջ կեցած էին: Թագաւորին ամբողջ տաք ատեն ներք Չիդրա ըստեւ քաղաքը կը բնակի. և այն տեղացիք տարով տարի շատ ստակ կը քաշեն պալատականներէն. որով քաղաքին հարստութիւնը բուր՝ թագաւորին հոն երթալէն ըլլալով, ամէն տեղացիներէն ելել ասանկ թագաւորին վրայ սէր ունենալու և հաւատարմութիւն ըլլալու էին: Բայց այս խռովութեան մէջ ասանկ ալ թագաւորին երես

